

Carme Barceló: amistat personal i col·laboració científica

Antoni Ferrando i Francés
Universitat de València

No m'he pogut refer encara del colp que ha significat per a mi l'inesperat adéu de Carme Barceló. Havíem compartit quasi quaranta anys d'amistosa relació des que va ingressar a la Facultat d'Història i tot seguidament al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València. I no són gens fàcils d'oblidar les moltes hores de col·laboració en afers científics, qüestions cíviques i gestió acadèmica, explicables en part inicialment per la meua condició de director del Departament de Filologia Catalana i de director de l'Institut de Filologia Valenciana. He volgut aprofitar la invitació a col·laborar en l'homenatge a Carme que li ofereixen els seus col·laboradors més pròxims per a recordar alguns moments de les nostres relacions i expressar així públicament els meus sentiments de gratitud envers la persona, el llegat i l'exemple que ens ha deixat.

Els primers records de la meua relació amb Carme Barceló estan lligats als debats que suscità les posicions d'Antonio Ubieto, catedràtic d'Història Medieval de la Universitat de València, a propòsit de la conquesta i colonització de les terres andalusines del futur regne per part del rei Jaume I. Les teories d'Ubieto, que va defensar en les tres successives edicions del seu llibre *Orígenes del Reino de Valencia* (Zaragoza, Anubar, 1975, 1976, 1977), pretenien provar que la parla valenciana no tindria res a veure amb l'important contingent repoblador català del segle XIII, que seria insignificant, sinó amb el bilingüisme àrab-romànic de la població andalusina que les habitava. Les respostes crítiques als plantejaments aragonesistes i autoctonistes del professor Ubieto, que es van publicar primer en el diari *Levante* (1977) i després en la revista *Hispania* (1979), van venir sobretot de la majoria dels professors no numeraris del Departament d'Història Medieval, entre els quals hi havia la jove Carme Barceló. A Carme la deguí conèixer en el despatx que Sanchis Guarner tenia en l'edifici de la Facultat de Filosofia i Lletres, que llavors integrava Filologia, Filosofia i Geografia i Història i que després passà exclusivament a Geografia i Història. Carme acudia de tant en tant al seu despatx a consultar-li qüestions de toponímia àrab. Segons ella mateix escriu (Barceló 1984: XIII), Sanchis, que va seguir molt de prop la redacció de la seua tesi doctoral, li va proposar que confegira un llibre sobre la toponímia àrab del País Valencià a l'estil de la *Contribución d'Asín Palacios*.

La publicació del *Llibre del Repartiment de València* (1978), amb un llarg estudi preliminar en què em vaig centrar en la qüestió de la diferència entre el romanç andalusí, que llavors coneixíem com a mossàrab, i la llengua predominant dels colons que s'establiren en terres valencianes al segle XIII, fou en certa manera la meua contribució indirecta al debat suscitat per Ubieto. Imperatius comercials de l'editorial em van impedir d'introduir les correccions oportunes en les proves d'impremta del *Llibre del Repartiment*. La constatació que, a més a més, calia fer una revisió integral de l'edició em va dur a demanar la col·laboració d'altres historiadors amb l'esperança de poder oferir una versió esmenada del text. Entre aquests especialistes hi era Carme, que em va ajudar en tot allò relacionat amb l'onomàstica àrab. Ara bé, el nou projecte, en el qual va participar entre d'altres Mateu Rodrigo, no tirà endavant, i ha quedat inèdit. En tot cas, fou la primera vegada que vaig tindre el privilegi de poder comptar amb Carme.

Un altre moment de col·laboració amb ella fou arran de la redacció, el 1979-1980, del meu llibre *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians* (1980). Són 9 les citacions que faig d'estudis i documents inèdits en llengua àrab que Carme em passà, relacionats

amb l'ús del termes *aljama* i *morisc*. Recorde que, en comentar-me el llibre, m'agraí que haguera citat els documents que tan generosament m'havia passat. Jo, que vaig ingressar en el Departament de Lingüística Valenciana el 1977, estava decidit a especialitzar-me en història de la llengua catalana i em resultava imprescindible comptar amb una experta tan competent i fiable com Carme per a explicar tota la qüestió relacionada amb el mossàrab i amb la incidència de l'element àrab en el català, i particularment en el de València. El mateix 1977 ella havia publicat una obra bàsica en aquest sentit, *La llengua àrab al País Valencià (segles VIII al XVI)*, que serà la base de la seua brillant tesi doctoral *Minorías islámicas en el País Valenciano. Historia y dialecto* (1982), editada dos anys després. Des d'aleshores aquests dos estudis em va servir de font primordial en tot allò relacionat amb la presència de l'element àrab en la llengua catalana.

Sanchis Guarner no pogué veure acabada la tesi de Carme, ja que morí el 16 de desembre de 1981 i Carme la defensà el 4 de març de 1982, ni pogué veure enllestit el projecte de corpus toponímic àrab que li havia proposat. Tampoc pogué veure Carme integrada en la nova Facultat de Filologia, tal com era la seua intenció i com ella volia (Ferrando 1983: X). Això només fou possible l'1 d'octubre de 1982, com a adjunta interina, amb el nou degà, Joan Oleza. Però fou en aquest any quan acabà el projecte de corpus toponímic, i me'l mostrà. Jo havia guanyat el 1981 el Premi Vicent Boix de l'Ajuntament de Xàtiva amb *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*, i li vaig proposar que es presentara a la segona convocatòria, la del 1982. Ho va fer i va ser guardonada amb el premi homònim. Com que, en morir Sanchis, em vaig fer càrrec de l'Institut de Filologia Valenciana i em vaig encarregar de continuar la col·lecció "Monografies i assaigs." de l'esmentat Institut, una de les meues primeres decisions fou gestionar amb l'Ajuntament de Xàtiva la coedició del llibre de Carme, que es titulà *Toponímia aràbiga del País Valencià. Alqueries i castells*. El llibre aparegué amb dues cobertes diferents, una, que el convertia en publicació d'aquell Ajuntament, i l'altra, amb disseny de Manuel Boix, que el convertia en el segon volum de la nova etapa de la col·lecció "Monografies i assaig." ara rebatejada com a "Biblioteca Sanchis Guarner." però numerada com a volum 8 en atenció a la voluntat de consolidar el llegat de Sanchis. En el pròleg que li vaig fer la invitava a continuar en els estudis de toponímia aràbigovalentina, especialment en aquells noms híbrids amb un doble component àrab i romànic.

Una de les meues grans satisfaccions com a director de Departament de Filologia Catalana fou integrar l'Àrea d'Estudis Àrabs i Islàmics com una Secció del nostre Departament, tal com recollí el seu Reglament. Era una manera de donar suport a aquestes estudis, que tan importants eren per a la història lingüística del País Valencià. I una de les meues majors alegries fou veure Carme Barceló convertida en professora titular d'Universitat el 21 de gener de 1985. El 1986 eixia a la llum el primer número de la revista *Caplletra*, que vaig fundar com a director de l'Institut de Filologia Valenciana. La idea fou inaugurar-la amb col·laboracions de grans filòlegs, com eren Coromines, Fuster, Riera i Colón. Entre aquests no podia faltar Carme, que aportà el sucós article "Sobre dues inscripcions àrabs de Xàtiva i el pseudoarabista Escolano." Entre 1985 i 1986, Carme va ser degana de la Facultat de Filologia. Tot apuntava que la veuríem prompte catedràtica.

Però l'alegria i les expectatives duraren poc, ja que l'1 de juliol de 1986 Carme s'incorporà a la Universitat de Córdoba, on era catedràtica d'Estudis Àrabs i Islàmics la seua col·laboradora de tota la vida, Ana Labarta. Afortunadament, Josefina Veglison cobrí l'Àrea al si del Departament. Però no resignat a perdre Carme, que tanta recerca sobre el passat andalusí de València continuava fent, amb estudis com el llibre *Un tratado catalán medieval de derecho islámico: el Llibre de la Çuna e Xara dels moros* (1989), per no citar la nombrosa quantitat d'articles que hi va dedicar mentre era a Córdoba, li

vaig demanar en diverses ocasions que faria tot el possible perquè tornara a València. La idea era la de sol·licitar la dotació d'una càtedra d'Estudis Àrabs i Islàmics amb una calculada previsió perquè la beneficiària poguera ser ella. No calia ser grandiloqüent per a justificar davant el rector Ramon Lapiedra (1984-1994) les raons per les quals un dels grans centres d'al-Andalus, com va ser València, no podia estar més temps sense comptar amb una càtedra d'Estudis Àrabs i Islàmics. La candidata ideal hi era. La primera sol·licitud la vaig cursar el 1988. Els problemes de salut d'Ana a Córdoba van ser la circumstància providencial que va facilitar no sols la tornada de Carme, sinó la vinguda d'Ana, tal com Carme em demanava. Ana havia dedicat també molts estudis a la València andalusí i, particularment, als moriscos. No puc negar que la meua procedència d'un poble morisc, Benicolet, era un element emocional afegit a la simpatia intel·lectual i personal per les dues col·legues. Però no facilitava les coses, en el context administratiu autonòmic, el fet que la Universitat d'Alacant comptara ja amb dos catedràtics d'Estudis Àrabs i Islàmics, Mikel d'Epalza i María Jesús Rubiera. El fet és que, finalment, el 20 de novembre de 1992, Carme Barceló prenia possessió de la flamant càtedra de València. Pocs anys després Ana s'hi incorporava com a professora titular. El preu a pagar per l'operació del trasllat doble fou que la catedràtica Ana Labarta hagué d'esperar uns quants anys a recuperar la condició de catedràtica per la via del concurs-oposició.

La nova presència de Carme al Departament rellançà la col·laboració científica entre ella i jo, sobretot a propòsit de la persistència dels discursos que negaven la identitat filològica del valencià, que pretenien presentar-lo com una continuïtat de la ja extingida parla romànica de la població autòctona en temps de la dominació àrab, l'impròpiament denominat mossàrab, que ja començava a ser designat com a romanç andalusí. El 1994, Carme i jo compartírem pàgines en el monogràfic número 21 de la revista Saó titulat *Els mossàrabs*. Ella dedicava dos articles als estudis sobre el romanç andalusí i sobre l'ús i abús del terme *mossàrab* i jo, sobre la pretesa persistència d'aqueix parlar en terres valencianes (Ferrando 1994). Una de les grans aportacions de Carme ja per aquells anys va ser corregir nombroses interpretacions errades de Coromines sobre l'etimologia de diversos topònims andalusins de València (entre els quals, siga dit de pas, el del meu poble, Benicolet, que per a Coromines seria romànica). Unes correccions a Coromines que també afectaven la seua interpretació de veure com a mossàrabs un bon grapat de mots característics del parlar català de València, com ara *furtar* o *roder*. Eren esmenes compatibles amb el gran respecte que li teníem per la seua saviesa i les seues impagables contribucions. Així, el 10 de març de 1995, jo participava amb Carme, Vicent Rosselló i Martí Domínguez en l'*Homenatge de la Universitat de València a Joan Coromines i als seus col·laboradors valencians* que va tindre lloc a l'Aula Magna de la nostra Universitat. El 1996, tenia la satisfacció d'acollir de nou un article de Carme al número 20 de *Caplletra*: "Mossàrabs a València i 'llengua mossàrab'." En certa manera es repetien, quasi dues dècades després, els debats dels anys setanta, bé que amb nous actors.

El 1994, l'Institut de Filologia Valenciana es va convertir en Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV) de les tres universitats valencianes amb estudis de filologia catalana. El Reglament del nou IIFV preveia unes places per a membres no vinculats als estudis reglats de Filologia Catalana, però sí relacionats estretament. Aquestes places anaren a parar a Carme Barceló, Germà Colón i Vicent Pitarch, una tríada de luxe. Carme va mantenir la seua vinculació a l'Institut fins el 2005, en què considerà que les seues recerques podien aportar poc als projectes investigadors de la institució. Fou un espai més de col·laboració, especialment pel que fa als pronunciaments institucionals en defensa de la identitat filològica del valencià i de reivindicació de la seua normalitat cultural.

En juny de 2001, arran dels problemes interns del Consell general de l'IIFV per a fixar la seua posició sobre la participació en la constitució de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, vaig demanar a Carme que acceptara de participar-hi a títol personal, per tal de salvar al màxim possible les posicions de la Universitat sobre la identitat i la normativa consolidada del valencià. Ho acceptà, si bé dos anys després hi renuncià adduint que podia aportar poc en qüestions de normativa lingüística. Afortunadament, pogué ser substituïda per Manuel Pérez Saldanya. Així i tot, Carme continuà col·laborant desinteressament amb l'Acadèmia, com quan se li demanà el 2007 un informe sobre el nom de València, que hi presentà el 15 de març de 2007 sota el títol de "Consideracions al voltant de l'accentuació del nom de la capital." on defensava, a partir de la pronúncia àrab, la idoneïtat de l'accent obert sobre la vocal tònica. Hi vaig insistir perquè se li demanara l'informe.

A prec de Vicent Simbor, de Ferran Carbó i de mi, Carme havia acceptat ser directora del Departament de Filologia Catalana. El va dirigir entre l'1 de juliol de 1998 i el 16 de juliol de 2002. En celebrar el 40 aniversari de la creació del Departament de Filologia Catalana se'ns demanà, als qui n'havíem estat directors, que en férem una memòria per a ser llegida en veu alta. El text de Carme començava expressant una certa incomoditat: "Fer memòria del passat és una tasca que no tinc costum de practicar; fer-ho a més d'una etapa acadèmica de responsabilitat administrativa no havia pensat que ho assajaria mai en veu alta." En una de les primeres frases reconegué que havia acceptat responsabilitzar-se del Departament "per tal de retornar-hi quelcom del què havia rebut." Tot seguit declarava que la seua activitat com a directora va estar marcada pel "problema de la llengua." una "desgràcia que s'ha patit molts anys, principalment per la dèria d'una política partidista." En la seua intervenció també recordà que el seu mandat coincidí amb el moment de constitució de l'AVL, en què en foren elegits per les Corts Valencianes "Antoni Ferrando, Albert Hauf i jo mateixa" i que, des que el 1998 es decidí crear l'AVL, "hi hagué tenses reunions i pasquins penjats per les parets de la facultat." "un fet que no va trencar el compromís col·lectiu –i el meu personal– de defensar el nom i la unitat de la llengua, però que va enterbolir les aigües de la bona i cordial convivència." Tancava l'escrit un agraïment especial a qui fou el secretari del Departament, Josep Enric Rubio, i al degà, Ferran Carbó. Fou llavors quan es pogueren celebrar els actes d'investidura de Joan Veny i d'Antoni Maria Badia i Margarit com a doctors *honoris causa* de la Universitat de València.

La renúncia de Carme a la direcció del Departament (16-7-2002) i la seua posterior desvinculació d'ua catalana. Carme, que acabava de publicar *Noms àrabs de lloc* (2010), una actualització de *Toponímia aràbiga del País Valencià* (1983), em digué que ja havia dit tot el que sabia del tema, i que e l'AVL (2003) i de l'IIFV (2005) no es traduï en una disminució de col·laboració entre nosaltres, ja que aquestes decisions naixien de la seua determinació a centrar-se en la recerca. Ben al contrari, s'incrementaren en l'àmbit personal. Les noves recerques sobre la qüestió del romanç andalusí em portà a publicar un article sobre la situació lingüística de les terres valencianes al segle XIII, on vaig tornar a acollir la interpretació de Carme sobre la llengua del torsimany que transmeté a Jaume I la rendició de Peníscola, que era substancialment aragonesa (Ferrando 2010). Així mateix vaig promoure i coordinar un monogràfic de *Caplletra* titulat *El romanç andalusí a revisió*, que eixiria publicat la tardor del 2011 com a número 51, amb el propòsit de situar la qüestió en tot l'àmbit territorial de la llenno podria aportar res nou. Llavors li vaig demanar que reunira tots els seus estudis sobre les relacions entre àrab i català per tal de convertir l'aplec en un llibre de la col·lecció "Biblioteca Sanchis Guarner," que jo continuava dirigint. Carme va acceptar la proposta no sense reticència, perquè li semblava que les seues publicacions sobre el tema estaven disponibles i perquè intuïa –i intuïa bé– que jo volia convertir el recull en un llibre d'homenatge, i això no entrava en les seues

aspiracions. Vaig véncer la seua resistència quan vaig presentar el projecte com un instrument d'informació i d'orientació científica davant les desinformacions i les manipulacions dels qui persistien en el discurs sobre el caràcter autòcton del valencià. El llibre es titulà *Àrab i català: contactes i contrastos* (2011). Revisà tots els seus treballs, i crec que en va quedar ben contenta. El títol s'inspirava en un altre semblant de Colón.

Al marge de les col·laboracions institucionals, no vaig deixar mai de consultar-li totes menes de qüestions, generalment relacionats amb l'onomàstica àrab: des de l'etimologia del nom del meu poble, Benicolet, fins a l'accentuació del nom propi Avdala en castellà (en aquest cas, amb pronunciació plana enfront de la del català, Abdal·là), passant per una consulta sobre la transliteració en un text aljamiat del nom Ausiàs. Aquesta última consulta, de 2010, estava motivada perquè el medievalista Ferran Garcia-Oliver acabava de defensar en un estudi que acabava de publicar que el nom propi del poeta Ausiàs March hauria d'accentuar-se "Ausias." és a dir, amb pronunciació paroxítona, en contra de l'evidència etimològica i, en general, documental. Aquell document exhumat per ella confirmava el resultat etimològic. Sempre em va contestar amablement i les seues deferències personals van ser constants. Així, quan li vaig expressar el desig de la meua filla, Mireia, que llavors cursava Filologia Catalana, de poder assistir a algunes classes de llengua i cultura àrab com a oient, ella i els altres dues professores de la secció, Ana i Josefina, li van oferir tota mena de facilitats. Una de les últimes consultes sobre la cultura de la població andalusina del País Valencià (2020) tingué a veure amb la redacció del meu treball sobre "Bregues i avalots en el Benicolet morisc dels anys 90 del segle XVI" (2021), un estudi sobre processos judicials incoats contra diversos moriscos valencians poc abans de la seua expulsió, el més pròxim a les recerques de Carme.

El darrer dia de novembre del 2017, li vaig enviar un missatge anunciant-li que la Fundació Huguet, de Castelló, l'havia nomenada "Valenciana de l'Any 2017." En la seua contestació em deia: "Benvolgut Toni, perdona'm el retard en donar-te resposta a la notícia que acabe de llegir al teu correu del 30 de novembre. Em deixes sense paraula! M'ho he repensat o crec que acceptaré l'honor que em doneu des de la Fundació, no per mi, sinó en nom del que representa l'àrab en la cultura del PV." En efecte, els membres del Patronat de la Fundació, vista la justificació de la proposta que vaig presentar a favor de Carme, havia acordat per unanimitat concedir-li la distinció per les seues impagables contribucions en el camp del lèxic, de l'onomàstica i de la cultura andalusí, part fonamental de la cultura valenciana. Vaig tenir l'honor de pronunciar, en nom de la Fundació, la *laudatio* de l'homenatjada a la sala de Plens de l'Ajuntament de Castelló el dia 9 d'octubre de 2018. En el meu parlament, que reproduïsc en l'Apèndix 1, vaig destacar no sols l'excel·lència del *curriculum vitae* de l'homenatjada, sinó la seua exemplaritat cívica i el seu compromís amb la causa de la llengua. En la seua resposta, que també reproduïsc en l'Apèndix 2, Barceló confessà que "l'orgull que sent per poder dir-me valenciana, gràcies al premi amb què la Fundació Huguet m'ha honorat, és molt gran" i manifestà la seua voluntat de continuar "la recerca escrupolosa sobre l'epigrafia, l'onomàstica, la poesia i el lèxic àrabs per tal de retornar als valencians amb escreix tantes satisfaccions com he tingut vivint i treballant al País Valencià." El 2018 fou l'últim any de vinculació de Carme a la Universitat de València. Un detall que no va oblidar en el seu parlament. En el moment de la concessió del guardó, Carme ja havia passat, per voluntat pròpia, a professora honorària de la Universitat. Decidida a centrar-se en la investigació, que, com em va confessar en darrer missatge que vaig rebre d'ella, era el que més li agradava, no volgué acollir-se a l'emeritatge. Jo, en canvi, sí que havia preferit sol·licitar-lo. Unes diferències de percepció!

Durant la pandèmia van intercanviar uns quants missatges i articles. El 21 de juliol del 2020 m'afanyava a felicitar-la arran del seu nomenament com a professora honorària.

En aquests darrers anys ens hem comunicat sobretot per telèfon o per correu electrònic, especialment amb motiu del canvi d'any. Un dels temes recurrents de conversa ha estat interessar-me per la situació del professorat de la Secció d'Estudis Àrabs i Islàmics del Departament després de la seua jubilació i la de Josefina i d'Ana.

El 2023, en assabentar-me de les vacants de corresponents de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, vaig contactar diversos col·legues de la Secció perquè la proposaren com a membre corresponent. Em semblava de justícia procurar aqueix reconeixement des d'una institució que aspira a integrar persones de tot l'àmbit lingüístic. El 12 de juliol del 2023, en el moment de fer-se públic el resultat aclapadorament favorable de la votació, em vaig afanyar a expressar-li la meua enhorabona més càlida.

El dia 31 de juliol de 2024 era el meu últim dia hàbil com a professor de la Universitat de València, ni que fóra com a emèrit. Una de les poquíssimes persones que aquell dia vaig tindre present com a col·lega de Departament al llarg de la meua carrera docent i a qui vaig adreçar unes paraules per escrit fent-ne memòria –tal com ella havia fet en el seu parlament de 2018– va ser Carme Barceló. Li deia: “Carme, en acomiadar el curs, l'últim de la meua presència en la Universitat i el meu últim dia, un cordial record per a tu, amb la confiança que estàs gaudint del teu temps, ja fora del *mundanal ruido* del gremi universitari.” I ella em contestava: “Toni, t'estic molt agraïda pel teu record un dia tan important en la teua carrera a la Universitat” i, com qui no fa, m'enviava l'enllaç “amb una pàgina de divulgació de la història d'al-Andalus gestionada pel CSIC. Va sobre el calze de València i crec que pot servir-te d'entreteniment en aquests dies de calor no massa intens” i acabava amb “una forta abraçada i espere que quan vinga la tardor ens podrem trobar pel centre històric.” Són les darreres paraules que em va adreçar per escrit. Difícilment podria haver intuït que tinguera problemes de salut. Era molt reservada. Ja no serà possible l'intercanvi de missatges amb motiu del Cap d'Any. El 25 de desembre de 2024 s'acomiajà per sempre més qui havia estat i qui és per a mi un gran referent com a persona i un exemple de compromís amb el meu país, que ella també havia fet seu.

València, desembre de 2025.

Apèndix 1.

Laudatio de la Professora Carme Barceló Torres com a “Valenciana de l'Any 2017” de la Fundació Huguet, per Antoni Ferrando

La Fundació Huguet m'ha concedit l'honor d'exposar públicament un resum dels els mèrits que concorren en la professora Carme Barceló Torres per tal de justificar la concessió del guardó honorífic de “Valenciana de l'Any 2017.” Fer aquesta *laudatio* és per a mi prou més que un honor. És un privilegi tindre l'oportunitat de glossar les seues contribucions a l'estudi de la cultura andalusí del País Valencià i aprofitar aquest acte per a manifestar-li la nostra gratitud pel seu treball i pel seu exemple de ciutadana exemplar.

Carme Barceló és una de les persones que més s'han dedicat a descobrir-nos com parlaven, com vivien i en què creien els andalusins que poblaven les nostres terres, tant durant els cinc segles previs a la constitució del regne de València, és a dir, entre els segles VIII i XIII, com durant les quatre segles següents, sota l'ocupació cristiana, fins que el 1609 els seus descendents foren expulsats de les nostres terres. L'expulsió fou probablement una exigència de la geopolítica, que no sol atendre a consideracions de justícia i d'equitat, però fou sens dubte una lamentable pèrdua humana i cultural.

Carme Barceló és hui la persona que millor coneix aquests nou segles de la nostra història, les petges lèxiques i onomàstiques dels quals ens acompanyen cada dia: ¿qui no coneix o usa noms comuns com *carxofa*, *alfàbega*, *alquitrà*, *sénia*, *rajola*, *racó*, *safa*, *gerra*, *matalap*, *arnadí*, *sucré*, *tambor*, *samaruc* o *xarop*, o noms propis de poblacions, rius i comarques como *Vinaròs*, *Benicarló*, *Benicàssim*, *Almassora*, *Alzira*, *Alcàsser*, *Guadalaviar*, *l'Alcalatén* o la *Safor*, per citar només alguns exemples? Doncs bé, de molts d'ells, Carme Barceló n'ha estudiat minuciosament l'origen, l'etimologia i el significat.

Deia més amunt que era per a mi un privilegi poder contribuir amb les meues paraules al reconeixent de qui hui en dia és probablement la màxima experta valenciana en l'estudi de la civilització àrab i musulmana de les terres de Xarq al-Andalus. I ho puc dir ben alt perquè he seguit atentament la seua trajectòria humana i intel·lectual des de fa més de 40 anys. I per això estic en condicions de proclamar públicament que som davant no sols d'una gran experta, sinó també d'una persona competent, brillant, treballadora, humil, generosa, lleial lingüísticament i solidària amb les nostres aspiracions com a poble.

Carme Barceló té un nom valencià, però no és valenciana de naixement, i té un primer cognom barceloní, però no és catalana. És natural de Cartagena, és a dir, és una de tants valencians i valencianes que han escollit la nostra terra no sols per a viure-hi, sinó també per a incorporar-s'hi plenament, amb totes les conseqüències que se'n deriven: compartir vida diària, amistats, labor professional, llengua i costums, compenetració amb el país i amb la seua gent. Al capdavall, comparteix la trajectòria dels milers i milers de nouvinguts que s'han deixat seduir per aquesta terra i per la nostra gent. I qui no és ací descendent d'un nouvingut? Descendeix, això sí, d'una de les famílies catalanes que s'establiren en terres murcianes després de la conquesta de Jaume I, abans que aquelles terres passaren definitivament al regne de Castella. Ben mirat, és per un atzar històric que Carme no és també valenciana de naixement.

La nostra homenatjada cursà Magisteri a Múrcia i Filosofia i Lletres a la Universidad Complutense de Madrid. Una circumstància acadèmica, la desaparició del professor Eliseu Vidal, que impartia docència de llengua i cultura àrab a la Universitat de València, dugué el professor Antonio Ubieto, catedràtic d'Història Medieval a la mateixa Universitat, a contractar la jove doctoranda perquè se'n fera càrrec. I és així com la jove investigadora s'incorporà a la Universitat de València (1976).

L'entrada de Carme Barceló al Departament d'Història Medieval, llavors dirigit pel professor Ubieto, coincidí amb els anys de la Transició política. Carme tingué llavors l'ocasió de tractar el professor Manuel Sanchis Guarner, que havia dedicat un llarg capítol de la *Història del País Valencià* a l'estudi de la civilització musulmana en terres valencianes. Sanchis estava molt satisfet amb la seua incorporació: ja no li caldria fer la tasca de suplència que s'havia autoimposat per a no deixar desatesa una etapa de la història del nostre país que tant apreciava. Ja a les darreries dels setanta, la jove professora participà en els debats acadèmics sobre la identitat històrica del regne de València que qüestionaven els seus orígens tant en l'aspecte institucional com lingüístic, cosa que la dugué a enfrontar-se amb el professor Ubieto.

El 1982, Carme Barceló llegia la seua tesi de doctorat a la Universidad Complutense i el mateix any s'integrava com a professora de llengua i cultura àrab en la nova Facultat de Filologia de la Universitat de València, dins el Departament de Lingüística Valenciana. S'hi creà una Secció d'Estudis Àrabs i Islàmics, i des d'aleshores una bona part de la docència d'aquesta Secció s'ha impartit i s'imparteix en valencià.

El 1983, obtenia jo la càtedra de Lingüística Valenciana de la Universitat de València que havia deixat vacant el malaguanyat Sanchis Guarner el 1981, i en conseqüència, com a únic numerari, em vaig fer càrrec de la direcció del Departament de Lingüística Valenciana. Una de les meues primeres iniciatives fou publicar el llibre de Carme Barceló

Toponímia àrabiga del País Valencià. Alqueries i Castells (1983), que Sanchis li havia proposat de confegir. La professora Barceló explicà l'etimologia de les més de 500 poblacions d'origen andalusí escampades per tot el nostre país en el moment de l'expulsió dels moriscos, la meitat aproximadament de les quals van quedar deshabitades arran de l'expulsió de 1609. L'obra obtingué un considerable ressò, gràcies a l'interés per conèixer l'origen dels nostres topònims. El 1984, la nostra Universitat publicava la seua tesi, titulada *Minorías islámicas en el País Valenciano. Historia y dialecto*. És un estudi brillant sobre l'evolució dels usos lingüístics al Xarq al-Andalus, prologada per Joan Fuster, que permeté constatar la fal·làcia dels qui sostenien o sostenen que Jaume I s'havia trobat amb una població bilingüe àrab-romànica en el moment de la conquesta del regne.

A partir d'aquells anys, Carme Barceló ha publicat 16 llibres, un centenar d'articles científics, 40 col·laboracions en obres col·lectives, 14 estudis en obres d'homenatge, 25 ressenyes, una vintena de treballs de divulgació i infinitats d'informes tècnics i d'assessorament. Ha participat també amb 43 ponències i comunicacions en congressos nacionals i internacionals i s'ha involucrat en molts projectes d'investigació. La nostra arabista s'hi ha ocupat de qüestions tan diverses com l'onomàstica andalusí, la poesia àrab, l'epigrafia, la literatura jurídica, l'escriptura àrab, els llibres de cuina, els conreus de la terra, els plets judicials, els epistolaris, la ceràmica, el parlar romandalusí o mossàrab, els contactes entre cristians i musulmans, la vida de les moreries, la indumentària, les inscripcions, els monuments funeraris i un llarg etcètera que cobreix quasi tots els aspectes del món andalusí. Però aquest resum sumariíssim del *curriculum vitae* de Carme Barceló seria absolutament incomplet si no s'hi inclogueren els vora 300 informes que ha elaborat a petició de particulars, com jo mateix, que li vaig preguntar sobre la pronunciació àrab de la capital del regne, *Balànsiyya*, i sobre la possible pronunciació en àrab del nom del nostre gran poeta Ausiàs. He remarcat anteriorment la generositat de la nostra homenatjada, perquè tot aquest immens treball d'assessorament l'ha fet sempre *gratis et amore*. I si som tants els que hem acudit a ella és perquè l'hem reconeguda com la màxima autoritat valenciana en els estudis andalusins. I encara afegiré que aquesta glossa sumariíssima del seu *curriculum vitae* seria incompleta si no recordava que Carme fou no sols degana de la Facultat de Filologia de la Universitat de València, en un moment que el centre universitari de Castelló encara estava adscrit a la Universitat de València, sinó també directora del Departament de Filologia Catalana.

Gràcies a la seua presència a la Universitat de València i a la col·laboració de les seues col·legues de la Secció, Ana Labarta i Josefina Veglison, Carme Barceló ha assegurat que la ciutat de València, de veure amb preocupació la continuïtat d'una tasca i d'un mestratge que no hem de perdre. Esperem que Carme Barceló i el seu equip reeixiran a assegurar la successió professional possible.

Una de les facetes que voldria destacar encara del seu compromís per la nostra llengua és que és en valencià que ha publicat les seues obres més emblemàtiques, com *Àrab i català. Contactes i contrastos* (2011) i que acceptà formar part de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua en els seus difícils moments inicials, com un gest de generositat que la honora.

Per a acabar les meues paraules, deixeu-me remarcar que la distinció de "Valenciana de l'any 2017" que hui es concedeix a Carme Barceló no fa referència als mèrits contrets en l'últim any, sinó a tota la trajectòria intel·lectual i humana que he procurat de sintetitzar. Deixeu-me també que destaque el fet que aquesta distinció té lloc a la ciutat de Castelló, i que això és també una manera de reivindicar el protagonisme de la ciutat en la reconstrucció de la nostra memòria històrica i en l'afirmació de la nostra voluntat de fer país. I finalment deixeu-me que us confesse la meua satisfacció íntima en veure

reconeguda hui i ací no sols una gran investigadora, sinó també una persona humil i íntegra, com és Carme Barceló.

Per tot això, enhorabona, Ajuntament de Castelló i Fundació Huguet!

Gràcies a tots i a totes els que hui us heu volgut sumar-vos a aquest homenatge.

Moltes gràcies, Carme, per tot el que has fet i encara faràs per a la cultura del País Valencià!

Apèndix 2.

Discurs de Carme Barceló en agraïment pel guardó “Valenciana de l’Any”

Gràcies a la Fundació Huguet, de tot cor, pel guardó “Valenciana de l’Any 2017.” Ara, a la fi de la carrera acadèmica, m’enorgulleix que la institució que ha premiat persones tan sàvies, estimades i admirades per tots, haja vist mèrits en el treball meu per a suscitar-ne un guardó. Aquesta prestigiosa recompensa és més dolça venint de Castelló, una ciutat estimada que sempre m’ha rebut amb els braços oberts.

Hi vaig venir per primer cop l’estiu del 1967. Llavors em calia el *Servicio Social Obligatorio* per obtenir el títol de mestra. Al sorteig em tocà l’*Albergue de la Sección Femenina*, que en aquell temps es trobava al camí del Grau. No sabia que poc després tornaria moltíssimes vegades, quasi cada setmana, a investigar en l’arxiu municipal. Hi vaig gaudir de les converses sempre sàvies de Sánchez Adell (don José) i don Ángel Sánchez Gozalbo. I això perquè, en acabar els estudis a Madrid i establir-me a València, vaig començar a cercar papers escrits en àrab per a tenir un corpus que em permetés fer la tesi. Al mateix temps que duia a terme aquella tasca d’escorcoll exhaustiu de documents, vaig entossudir-me a descobrir pedres amb inscripció àrab. Això m’obligà a recórrer el País de dalt a baix: de Morella a Oriola, de Vinaròs a Torrevella [...] Viatges que em van permetre saber dels topònims de cada terme per la innata curiositat meua d’esbrinar l’origen dels noms de lloc. Un recorregut iniciàtic a peu i en autobusos, fent mans i mànegues a posar molta cura per escoltar-hi girs nous, per sentir-hi vocals obertes i tancades, sons sonors i sords i mots d’ús local i per anotar-ne de desconeguts per a intentar després buscar-los inútilment al meu petit diccionari bilingüe. No us cansaré amb romanços dels treballs, ni de joventut ni de maduresa: ja ho ha fet en la *laudatio* Antoni Ferrando.

Ara, vull compartir aquest guardó amb les persones que de cap manera no puc silenciar. Com que l’esment detallat de la llarga llista pot excedir els límits de la cortesia més elemental, seré breu i acabaré en un no res. Com és natural, per ordre cronològic va en primer lloc la família. La meua ha estat manta vegada lluny de mi en moments importants com aquest; sempre per pròpia voluntat, perquè davant seua emmudiria sense poder superar l’emoció. Els pares em mostraren que treball, tenacitat i disciplina et fan superar fracassos i frustracions, i els vaig fer cas. Ara i ací me’n recorde d’ells i dels estimats meus que hi són absents i els qui per desgràcia ja no hi són.

He de fer esment dels amics i amigues de la Vilavella, en especial de Conxa Domingo i de Joan Cavaller. Allà, a la Caixa Rural, vaig començar a mitjan anys seixanta a balbotejar les primeres converses en valencià.

No vull oblidar els col·legues i amics professors d’història, geografia i filologia de la universitat de València, de manera destacada Mateu Rodrigo, amb qui he compartit tantes coses. Tinc un deute enorme amb el mestre Federico Corriente. A més, Ubieto, Sanchis Guarner, Vicenç Maria Rosselló, Joan Fuster i tants altres m’ajudaren de forma generosa a donar a conèixer les recerques sobre la població musulmana de l’antic regne, que em dugueren a demostrar que l’àrab s’hi parlà fins l’any 1610, data final de llur expulsió. Fou una novetat als anys vuitanta. Ara mateix ningú pot negar el fet.

A mes a més, he tingut la sort de conèixer valencians i valencianes que m'han ajudat a usar, entendre i estimar la seua llengua i cultura i m'han esperonat a estudiar amb rigor el passat àrab del País Valencià. Són col·legues, professionals d'arxius i museus, alumnat d'àrab i d'història medieval, veïnat i tantes bones i excel·lents persones, l'amistat dels quals m'acompanya cada dia des de fa més de cinquanta anys.

L'orgull que sent per poder dir-me valenciana, gràcies al premi amb què la Fundació Huguet m'ha honorat, és molt gran. Us dic en secret que confie seguir molts més anys, si la salut m'ho permet, la recerca escrupolosa sobre l'epigrafia, l'onomàstica, la poesia i el lèxic àrabs per tal de retornar als valencians amb escriu tantes satisfaccions com he tingut vivint i treballant al País Valencià.

L'any 1952, a 20 anys del traspàs de l'arabista Julià Ribera, Guastavino Gallent deia al pròleg dels *Opúsculos* del carcaixentí: "El no contar la Universidad valenciana con càtedra de Lengua árabe, y el que los levantinos dedicados a esas disciplinas tuvieran que actuar profesionalmente fuera de su tierra, son las causas principales de que Valencia aparezca retrasada en el estudio histórico de su período musulmán." M'impactà l'opinió expressada després: "Por ello, mientras surge un pequeño núcleo de investigadores capacitados para los estudios arábigo-valencianos, bueno es recoger [...] estos opúsculos de don Julián." El bibliotecari deixà injustament oblidat Ambrosio Huici, a qui vaig tenir l'honor de conèixer. Va ser el moment que vaig decidir: "Cal combatre el destí." A hores d'ara ben puc dir que la situació s'ha normalitzat, encara que el mèrit no em pertany.

La universitat d'Alacant té estudis de grau i màster en filologia àrab i les escoles d'idiomes n'atenen l'aprenentatge elemental. No he tingut sort com a mestra, perquè cap dels meus deixebles ha volgut continuar la investigació ni incorporar-se al món acadèmic universitari. Això no obstant, confie que els obstacles seran vençut en el futur i altres vindran que es posaran a la faena, com ho vaig fer jo.

A la universitat de València, però, li veig un futur incert, tot i que compartisc fa temps el treball amb dues excel·lents professores i investigadores. Hem dedicat moltes hores d'esforç a la València àrab tant Josefina Veglison com jo. Dec moltíssima a Ana Labarta, que conec fa 40 anys i amb qui he treballat colze a colze. He après d'ella el que significa "voluntat" i amb ella he redactat llibres i articles. Per això crec que li pertany una bona part d'aquest guardó.

Gràcies a l'amic Antoni Ferrando per les paraules de lloança i l'afectuosa i afalagadora imatge meua de la intensa vida professional; fins ara em pensava que era breu i rara. Gràcies, perquè amb el seu suport incondicional, malgrat les nostres discrepàncies, m'ha permés arribar fins ací.

Regracie totes les mostres de simpatia i afecte que he rebut, i de bell nou moltes gràcies a tothom.

Castelló, 9 d'octubre 2018.

Imatge 1. Carme Barceló mostra el guardó de “Valenciana de l’Any 2017” a la Sala de Plens de l’Ajuntament de Castelló de la Plana, el 9 d’octubre de 2018, sota la mirada d’ Amparo Marco, alcaldessa, d’Ignasi Garcia Felip, regidor de Cultura, i de Ferran Sanchis Cardona, vicepresident de la Fundació Huguet. Foto: F. Menezo.

Obres citades

- Barceló, Carme. “La llengua àrab al País Valencià (segles VIII-XVI).” *Arguments* 4 (1977): 123-149.
- . *Minorías islámicas en el País Valenciano. Historia y dialecto*. València: Universitat de València / Instituto Hispano-Árabe de Cultura, 1984.
- . “Sobre dues inscripcions àrabs de Xàtiva i el pseudoarabista Escolano.” *Caplletra* 1 (1986): 73-80.
- . *Un tratado catalán medieval de derecho islámico: el Llibre de la Çuna e Xara dels moros*. Córdoba: Universidad de Córdoba, 1989.
- . Mossàrabs a València i ‘llengua mossàrab’.” *Caplletra* 20 (1996): 183-205.
- . *Noms aràbics de lloc Alzira*: Editorial Bromera, 2010.
- . *Àrab i català: contactes i contrastos*. València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2011.
- Ferrando, Antoni (coord.) *Llibre del Repartiment de València*. València: Vicent García Editores, 1978. 2 vols.
- . “Pròleg.” En Carme Barceló. *Toponímia aràbiga del País Valencià. Alqueries i castells*. València: Institut de Filologia Valenciana, 1983, VII-XII.
- . “Un mossàrab valencià a l’època de Jaume I.” *Saó. Monogràfics* 21 (desembre 1994): 14-21.
- . “De Xarq al-Andalus a Regne de València. La situació lingüística i sociolingüística a les terres valencianes al segle XIII.” En G. Colón i L. Gimeno eds. *La llengua catalana en temps de Jaume I*. Castelló de la Plana, Universitat Jaume I, 2010. 97-144.
- . coord. “Introducció.” *Caplletra* 51 (2011): 111-113. Monogràfic *El romanç andalusí a revisió*.
- . “Bregues i avalots en el Benicolet morisc dels anys 90 del segle XVI.” En V. J. Escartí ed., *Vides marginals i documentació*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2021. 47-79.
- Molina López, Emilio. “La cora de Tudmīr según al-‘Uḍrī (s. XI): Aportaciones al estudio geográfico-descriptivo del S.E. peninsular.” *Cuadernos de Historia del Islam* 3 (1972): 3-113.